

DE CONSERVANDA
DE VINO DVLCI ET
albo.

CAPVT XI.

Corpora plura augent tibi dulcia, candida vina.

Alii sic:

Sunt nutritiva plura dulcia candida vina.

*Vinum cano-
di. m. &
dulce.*

Docetur hoc versu candida & dulcia vina, si i-
plis cetera quoque adfuerint, quam reliqua ma-
ioris esse nutrimenti. Cuius quidem rei causa
dulcedini attribuenda est. Nutrimentum enim
hominis, vt copiose admodum lib. 4. de simplic.
medic. facult. capite 14. Galenus monstrat, dul-
ce aut dulci permistum esse oportet. Quippe dul-
cia cum naturæ sanguinis nostri & carnis proxi-
me congruant, non solum ori & palato, verum &
aliis plerisque visceribus accepta sunt, adeo vt
ab illis avidissime excipiantur. Vngunt enim im-
plent & restituunt erosas particulas. Atq; ita sa-
ne fit, vt vina quoque, quæ cap. 8. in numero cor-
pus nostrum alentium posuimus, quo dulciora
sunt, eo magis nutriant. Quod etiam Auic testi-
monio confirmatur, qui 3. 1. doct. 2. cap. 8. ita fere
scriptum reliquit: Vinum quod crassum simul
est & dulce, his potissimum conuenit, qui corpo-
ris robur atque molem sibi parare student. Idem
tract. 1. 2. Cano. capit. 3. causam, cur dulcia pluri-
mum alant, hanc esse tradit: Nempe quod dul-
cibus natura delectetur, & quæ visceribus inest
trahendi vis, eadem avidissime rapiat. Quanquã
vero hic versus de omni vino dulci recte intelli-
gitur, mediocre tamen, quod summum dulcedi-
nis gradum non attingit, præferendum est. Nam
quæ excellenter dulcia sunt, quale Appianum est,
quod

quod Muscatellum, siue Muscatellium vulgo dicitur, sanguinem corrumpunt. Naturalis enim vis hepatis ea ex ventriculo, priusquam concocta & à superfluitatibus secreta sint exugit atque attrahit: quare sanguis ferolis & crudis expletur humoribus, adeoque vt ebulliat atque putrescat idoneus efficitur. Neque id solum de vino, sed & de omnibus extreme dulcibus æstimandum est. Ad hæc dulcia omnia, quæ sumuntur immodice, corporibus ad patiendum paratis, triplex noxæ genus impertant. Quorum primum quid est, fastidium: Dulcia enim caliditate atque humiditate sua os ventriculi leniunt ac læuigant, illiq; affectionem inanitioni ac accurgationi, famis causæ, contrariam inducunt. Secundum, Velox inflammatio atque in flauam bilem conuersio: ad cuius generationem dulces humores omnes idonei sunt. Quæ sit omnium horum maxime mel bile sciat, quod dulcissimum sit: deinde & dulcia vina. Hæc eadem & sitim faciunt propter tum caliditatem, tum crassitiam, nec conferunt febricitantibus, neque biliosis, quemadmodum Galenus comment. 2 in lib. 3. de vict. rat. in morb. acut. luculenter & perspicue docuit. Tertium hepatis atque lienis obstructio. Hæc enim viscera dulcia vehementer appetunt, eaque ante perfectam concoctionem ad se vna cum facibus trahunt, & maxime hepar, vnde facilius etiam in obstructionis periculum adducuntur, crassa nimirum substantia, in qua dulcis sapor fixus ac fundatus est, ad hoc cooperante, vt testis est tract. 1. secundi Can. capit. 3. Auicen. Eadem ratione reliquis etiam lotium minus citat ac profundunt. Cæterum aduersus iam dicta tria in-

commo-

commoda acida cumprimis remedio sunt. Ap-
 petentiam cum aciditate reuocant, inflammati-
 onem frigiditate restringunt, & obstructions
 substantiæ subtilitate recludunt. Et licet vina a-
 liaq; nutrimenta dulcia hepar atque lienem ob-
 struant, in pulmone tamen contrarium operans-
 tur: hunc enim ab obstructione liberant. Nam in
 descensu per *ὀσφύζον*, qui Arabibus Meri ap-
 pellatur, nihil ad ipsum à dulcibus resudat, nisi
 subtile: neque sanguis ex rebus dulcib. genitus
 ad pulmonem penetrat, nisi prius in hepate de-
 puratus atque in corde tenuatus fuerit, quem
 admodum id ipsum Galenus comment. 2. libro
 3. de victus rat. in morbis acut. clarissime ostens-
 dit. Vina item dulcia minus inebriant. Cuius rei
 grauissimum habemus testem Hippocratem, qui
 lib. 2. de vict. rat. in morb. acut. aphorif. 2. in eum
 scribit modum: Vinum dulce vinoso minus ca-
 put grauat, minusque mentem ferit. Rationem
 reddit Macrobius libro 7. capite 7. Saturnal. Ex
 dictis iam omnibus colligitur, corpori quod vel
 naturæ ipsius habitu, vel ab alia quapiam extrin-
 secus obrepente causa extenuatum est vinum
 dulce cumprimis & crassum ac sufficienter co-
 loratum exhibendum esse. Hoc enim euiden-
 ter nutrit, substantiamque corporis deperditam
 restituit, & impinguat. Sed corpori obeso ac pin-
 gui vina tenuia, odore & sapore iucunda subal-
 bida & moderate fortia, magis ex vsu sunt. Sitis
 restrictioni adhibendum est vinum album ten-
 nue, ac debile. Hoc enim non refrigerat solum,
 sed valde etiam numescit, quo fit vt sitim et-
 iam facilius depellat: & quanto sitis vrgentior
 fuerit, tanto illud conuenientius sumitur: Ad
 spiri-

Spirituum vero & virtutum tum instaurationē, tum roborationem vinum subtile, odoratum, sapore gratum, colore moderatum & sufficientis fortitudinis vtilius bibitur, idque cum paucō cibo. Porro affectus thoracis & pulmonis, qui diuturni sunt & sine febre, à vinis mediocris substantiæ & sapore dulci multum iuuantur, & potissimum qui humoris per spūta expectoratione purgantur, quemadmodum copiosius in libro de attenuante diæta capite vltimo Galenus docet. Eadem ad alui subductionem perquam vtilia habentur.

DE VINO RVBRO.

CAPVT XII.

Si vinum rubrum nimium quandoq; bibatur, Venter stipatur, vox limpida turbificatur.

Hic recensentur duo incommoda ex immoderata vini rubri potatione.

Primum, Ventris constipatio. Quod sane de immoderatiore vini rubri styptici siue pontici assumptione intelligendum est. Hoc enim cum constipandi, densandi, & astringendi vim habeat, non solum ægre in corpus distribuitur, sed aluum quoque supprimit.

Vinum rubrum nocivum,

Secundum, Gutturis & faucium exasperatio, siue raucitas. Eam enim vina quadam impense rubra siccitate & terrena essentia sua efficiunt. In horum numerum vina quoque rubra Brabantiz reponenda sunt. Nam & ipsa sane ob siccitatem & terrenam essentiam fauces exasperant, idque potissimum cum adhuc musta sunt, aluum tamen non cohibent. Musta enim admodum rubentia ventris soluendi vim habent, & hoc

Fauciū exasperatio.

hoc quidem ex multa terrenæ fecis admistione:
 Hæc enim propterea quod nitrosa ac falsa quali-
 tate prædita sit, intestina mordicant & abstergēs,
 alui subductionem molitur. Ab eiusmodi igitur,
 dum multa, id est, turbida sunt ac feruent,
 abstinendum est. Ex quo enim mordicant, mor-
 dax etiam fumus a bipsis resoluitur, qui ad cere-
 brum sublatus oculos actimonia sua corrodit
 atque rubefacit. Idem de mustis quoq; Braban-
 tix, siue ea rubra, siue alba fuerint, æstimandum
 est. Causa autem cur fumus iste mordicet, ex eo
 est, quod vinum vnde dissoluitur, sit mordifica-
 tium. Oportet enim similem esse defluxū sub-
 iectæ substantiæ, vt comment 14. lib. 1. aphorif. &
 comment 2. lib. 3. de vict. rat. in morb. acut. Gale-
 nus clarissime ostendit. In vniuersum vina cras-
 sa, pontica, siue *συνλευα*, rubra vel nigra oppor-
 tune ad retētorix facultatis ventriculi aliorum
 que viscerum corroboratiōē bibuntur: quando
 nimirum recrementa vel plura iusto, vel ramen-
 rosa descendunt, velur in alui profusio atq; dys-
 enteria contingit, sicuti & vina alba austera, &
 quæcunque alia adstringentia medicamenta. In
 eum vsu & fulua vina prosunt, non tamen sim-
 pliciter fulua, sed fulua austera, quemadmodum
 Hippocrates lib. 3. de vict. rat. in morb. acut. aph.
 7. & post eum in suis commētariis Galenus ma-
 nifeste docuerunt. Quibus autem venter non fa-
 cile concoquit, iis vina subtilia, vel substantia &
 colore mediocria odorata, sapore iucunda,
 sufficienter fortia, ac stypticitate
 quadam participantia
 conferunt.

DE LETHALIVM VENE NO-
rum Remediis.

CAPVT XIII.

A *Lilia, rala, pyra, & raphanus, cum Theriaca mixta,*
Præstant antidotum contra lethale venenum.

Hic sex referuntur *αὐτὴν φάρμακον* & remedia
contra lethalia venena ac venenatorum morsus.

Primum, Allium : quod cum aduersus omne
venenorum genus, tum imprimis aduersus vito-
sifera ac corrupta aqua noxas remedio est. Præ-
sumptum enim, quemadmodum id ipsum Dio-
scorides lib. 2. cap. 138. Plinius libro 20. cap. 6. &
Constantinus Cæsar lib. 12. cap. 38. de agricultura,
clarissime ostendunt, vires eius quæ per im-
prudenciam bibitur, inefficaces atq; irritas red-
dit, Auisenna 2. Can. cap. 122. parem facultatem
& Cæpæ attribuit: quo fit vt iub. Allio hoc quoque
que comprehendere debeat. Idem 3. 1. doct. 5. cap. 7.
ceu Theriacen vitiosarum aquarum capæ com-
mendat, & maxime quidem, si cum aceto sumas-
tur. Nam capæ cum extenuandi, incidendi cum-
que stypticitate quadã abstergendi & non igna-
uiter aperiendi vires obtineat, caloreque quar-
tum ordinem accedat, malas aquas, ne frigiditas
te ventriculum offendant, temperat, crassasq; vt
promptius descendant, extenuat. Acetum vero
cum ipso permixtum non modo virtutem eius in
aquatam, tum extenuatione. tum penetratione
auget, sed à siti quoque. quam capæ mouere so-
let, præseruat Eadem & in allio ratio est: quare
post crassarum & turbidarum aquarum potum
præcipue commédatur. Eas enim vt cito descen-
dant, extenuat, & ne ventriculo ac intestinis of-
ficiant

H
ficiant

ficiant, venasque obstruant, iuuamentum præstat.
 Allium præterea Auicenna 3. 1. doc. 5. cap. 4. teste,
 iter facientibus contra occurrentis aeris frigidi-
 tatem mirifice prodest: quia ex causa per diuersas
 mundi plagas oberrantibus varioque poru vten-
 tibus vtilissime præsumitur: id quod Macer lib. 2.
 c. 5. hisce etiam versibus innuere voluit:

*All. a qui mane ieiuno sumoserit ore,
 Hunc ignotarium non laedet potius aquarum,
 Nec diuersorum mutatio facta laborum.*

Allium quoque contra virulentarum bestiarum,
 serpentium & viperarum ictus, & priuatim hæ-
 morrhoi, prodest, ita vt non aliud magis, si cum
 vino iugiter adsumatur, aut tritum in eodem e-
 bibatur. Contra rabiosorum morsus & illitu &
 cibo valet. Venenatis *ευρολιη* hoc est, muris a-
 ranci morsibus efficacissime cum ficulneis fron-
 dibus & cymino illinitur. Quin & venenata ani-
 malia allij odore fugantur, vt *Æmilius Macer* lo-
 co paulo ante citato his versibus innuit:

*Hæc idem mæscere cibus messoribus est mos,
 Vt si forte sopor sessis depesserit illos,
 Vei mibus à nocuis tutè requiescere possint.*

Hanc forte ipse ob causam, aut potius quia sine
 allia addita apud Virgilium,

*Thestylis & rapido sessis messoribus ablu
 All. a seipillumq; herbas contundit olentes,*

Porro cum foetor allii iis qui id non degustas-
 zunt, longe grauius & molestissimus sit, ei
 quoque rei, ne qui sumpserunt, alios offendant,
 remedium aliquod adhibendum est. Menan-
 der itaque è Grecis autor est, allium edentibus
 si radicem betæ in pruna tostam superederint,
 odorem extingui. Quidam tradunt ipsa grauem
 halie

halitum non esse factura, si quis ab ipsorum esu
crudam fabam in super mandat. Hieronymus Tra-
gus eandem facultatem viridibus etiam Ruta
foliis adsignat. Maer lib 3. cap. 6. Zedoariae radi-
cem id efficere his verbis tradit:

Allia quem facini: factorem pellit ab ore.

Cape quoque ex Dioscoridis Anazarbei sententia rabiosi canis moribus cum sale ruta &
melle illirum auxiliatur. Eadem ad verbum ha-
bet Auicenna 2. Cano. Cap 122. *Cape* praeterea
status venenatorum in cibo discutit atq; expel-
lit. Et succus, qui ex eius esu plurimus in stoma-
cho gignitur, peculiari quadam proprietate ve-
nenatorum noxas frangere à quibusdam creditur.
Ceterum silentio illud hoc loco minime
praetereundum est, quod Allium, *Cape* ac Por-
rum in cibo non conueniant, neque tempera-
tis, neque calidis corporibus. Nam praeterquam
quod paucissimum & prauum dant alimentum,
acrem etiam atque pungentem sanguinem, ma-
xime si cruda ingerantur, generant; humores
tamen crassos tenuant, lentosque incidunt. De-
niq; omnia haec si cruda edantur, peiores quam
cocta succos procreant, ac plus humoris excre-
mentitij continent. *Potium* Simeon Sethi ca-
lidum & siccum in secundo facit ordine. Vri-
nam ciet, & noxium succum creat. Assidue
comestum, visus hebetudinem & capitis dolorem
efficit. Stomacho aduersatur. Difficilia inuehit
somnia. Neros, dentes & gingiuas acrimonia
sua laedit: & sanguinem nigrum atque melan-
cholicum generat. Biliosis itaque & melancho-
licis vitandum est, potissimum si crudum fue-
rit. *Cape* ex quarto sunt ordine excalescietium,

earumque essentia crassarum est partium. Si succam exprimas, quod reliquum est admodum terreæ substantiæ est, eiusq; calidæ: at succus aqueæ aeræq; caliditatis. Si cruda edantur, humores in stomacho malos, putridos & corruptibiles generant. Difficilia & terribilia inducunt somnia. Largiore cibo capitis dolores cient. In morbis costæ etiam lethargicos & phreneticos efficiunt, memoriam & rationem, vt aliqui ferunt, lædunt. Si vero cum electæ carnis iusculo coquantur, plurimum malignitatis deponunt, appetentiam inuitant, concoctionem promouent, & frigidos cibos, quibus cum perecoquantur, temperant. Si quis tamen crebrius his utatur, in lienis vitia incidit. Tutius igitur est, eas raro attingere. *Allium* vt Galeno placet, excalefacit quarto excessu, humiditate quidem participat aliqua, sed minore quam capæ, inflationes permutat alteratue. Veterem tussim crudum coctumue comestum lenit. Asperas arterias clarificat & sreatum prouocat. Aciem oculorum esse hebetat. Capitis dolorem facit. De eo hoc amplius Galenus lib 12. method. medend. cap. 8. Est inquit allium ex eorum ciborum genere, qui & flatum discutiant, & minime sitim inferant. Sunt qui, parum id experti, existimēt maiorem quam capas sitim excitare: sed plane errant: cum non modo non maiorem quam capæ, sed nec omnino sitim faciat. Idem omnium plane eduliorum maxime flatum discutit. Itaque ipse certe agrestium theriacen id appello. Abstinentum tamen vt paulo ante dictum est, assiduo horum trium vsu, & potissimum cum is qui ipsis vescitur, natura fuerit biliosus. Solis enim qui vel succu pi-
tuitos

rutosum, vel crudum & crassum ac lentum aceruarint, cibi eiusmodi sunt accommodati.

Secundum, Ruta: Eius duo sunt genera: Vnum *Ruta.* satium atque hortense: alterum montanum syluestreque. Ruta montana syluestrisque in cibis damnatur, quod ex quarto sit ordine excalescentium & siccantium. Satiua vero cum ex tertio sit, in cibos magis admittitur. Est autem non solum gustu acri, sed & amaro. Ex quo sane etiam digerere atque incidere crassos lentosque humores potest. Ob eam vim & per vias euacuat. Quin & tenuium est partium statusque extinguit. Quare ad inflationes coli, vteri, & recti intestini competit, ac Veneris appetitum cohibet, discutit atque exicat strenue: est enim eorum ex numero medicamentorum, quæ valenter desiccant. Traditur etiam, quod cruda saleque condita ac comesta visus aciem mirum in modum exacuat: ob id antiqui sculptores & pictores hoc cibo assidue utebantur. Nonnulli & succum eius cum succo fœniculi & melle commiscetes, medicamentum ad oculorum aciem acuendam conficiunt. Verum cum acrimonia quædam oculis infesta succo eius insit, ventilando applicari debet, vt vapor eius tantum, & non substantia oculos pertingat. Quæcunque autem ruta & per se pro lethaliu medicamentorum antidoto valer, foliis tritis & ex vino sumptis: contra acnirum maxime & ixiam, item fungos, siue in potu detur siue in cibo valet & contra scorpionum ictus, & araneorum, apum, crabronum, vesparum aculeos, & cantharidas, ac salamandras, canisue rabiosi morsus. Acetabuli mensura succus, siue semen à vino bibitur, & folia trita vel comman-

ducata imponuntur cum melle & sale, vel cum aceto & pice decocta. Succo vero perunctos aut eam habentes negant feriri ab his maleficiis, serpentesque, si vratur ruta, nidorem fugere. Folia per se praesumpta, aut cum nucce iuglande aridisque ficis inefficaces venenorum vires reddunt: contra serpentes simili modo sumere conuenit. Aristoteles libro 9. capite 6 de historia animalium tradit, Mustelam dimicaturam cum serpente rutam comedere. Odor enim eius infestus est serpentibus: Ruta quoque cum sicibus & amygdalis dulcibus mane sumpta, a veneno praeseruat. In sanctuariis Mithridatis maximi Regis deuersi Cn. Pompeius inuenit in peculiari commentario ipsius manu compositionem antidoti, e duabus nucibus siccis, item ficis totidem, & ruta foliis viginti simul tritis, addito salis grano: & qui hoc ieiunus sumat, nullum venenum nociturum illo die. Autor est Plinius lib. 23. natural. histor. ca. 8. Eadem Galenus quoque lib. 2. de antidotis cap. 43. & lib. 2. de aliment. facult. cap. 28. & in libro de cibis boni & mali succi, capite 14. confirmat. De Ruta plura leges apud Dioscoridem libro 3. cap. 44. Plinium lib. 20. cap. 13. Galenum lib. 8. cap. 49 de simpl. medicament. facult. Constantinum Caesarem lib. 12. cap. 25. de agricult. & Simeonem Sethi in Syntag.

*Actius lib.
23. cap. 46.*

Pyra.

Tertium, Pyra: Haec namque veneni & praecipue fungorum malignitate pellunt abiguntque. Quod quidem de pyris syluestribus cum primis intelligendum viderur. De eis enim Dioscorides libro 1. capite 129. ita scriptum reliquit: Aiant fungos, & syluestria pyra cum eis coquantur, innoxios fieri. Et lib. 2. cap. 28. de lethali-

me,

Medicam. Fructus aut folia pyrastris cum fungis decocta strangulantes illam vim auferunt, eius rataque eisdem auxiliantur. Quod Paulus Aegineta lib. 5. c. 54. in hunc scribens modum, innuere etiam voluit: Pyra syluestria, aut folia simul incocta, vim strangulandi, qua fungus inest, tollunt, eademque in cibo conferunt. Hanc pyrorum contra fungus efficaciam Plinius lib. 23. capit. 7. poteri & pugnanti succo attribuit. Intelligi praeterea potest & de pyris aromaticis, quae sane cum spiritus fragrantia sua corroborer, veneni etiam noxam pellunt.

Quartum, Raphanus. Eius Graeci duo faciunt genera, satiuus & syluestris. Satiuus hodie peculiariter Raphanus minor dicitur. Syluestris Plinio libro 19. capite quinto teste, Latinis Armoracia appellatur. Satiuus excaesfacit ordine tertio, desiccatur secundo. Syluestris autem in utroque efficacior est. Quin & semen ipsum planta efficacius est. Satiuus contra viperatum ius auxiliatur. His qui fungis strangulantur, tam cibo, quam potu salutaris est. Si quis ieiunus ipsos accipiat, securus erit, ut ne a medicamentis laedatur. Succus ipsorum ex aqua acceptus, boletis & venenis resistit. Si vero raphani succo quis manus suas probe illinat ac confricat, intrepide & citra periculum reptilia ac serpentes apprehendet. Scorpiis impositi raphani euestigio ipsos interficiunt, & succus ad hoc magis valere experimento comprobatur. Si quis praesumpto raphano a scorpio percutiatur, non solum non morietur, sed etiam celerem sanitatem adipiscetur. Raphanus autem ob eam etiam causam contra venena valere dicitur, quod vomitiones moueat, qui

120 DE CONSERVANDA

bus stomachus à noxiis humoribus expurgeretur. Semen quoque venenis & venenatis vermibus aduersatur. Contra cerasæ morsus potum ex vino auxilio est.

Raphanus ipse cum manifesta calefactione attenuandi atq; incidendi facultatem habet. Nam qualitas acris in ipso superat : quibus rebus pituitam incidit & absumit. Sanguinem acrem atque pungentem efficit, eoque biliosis nocet. Stomacho aduersatur, ructus ciet, humorē crassum ac lentum, & si virtus concoctrix debilis fuerit, crudum etiam generat. Vomitum cieri per raphanum sumptum ante reliquum cibum, dicit Dioscorides lib. 2. cap. 101. vtpote qui hoc modo cibum eleuet, & ad euomendum protrudat. A reliquo autem cibo sumptum, *ὡς ἀδδπν*, hoc est, distributionem ciborum in corpus iuuare perhibet, his verbis: Summo tamen cibo sumi debet, quæ magis eius distributionem adiuet: cum autem præsumitur, cibum suspendit: quare vomituris commodissime datur ante cibum. Verum Galenus libr. 2. de alim. facult. capite 70. se mirari ait, tum Medicos, tum idiotas, qui raphanos crudos à cœna *ὡς πεψίας ἔρεκα*, id est, bonæ concoctionis gratia edunt. Ipsi quidem, inquit, hanc rem experientia satis sibi exploratam esse affirmant: qui tamen ipsos sunt imitati, omnes læsi fuerunt. Sumpti enim post cibum, concoctione non iuuant, sed impediunt potius. Subinde enim eructant, ventriculum probe claudi non sistant, caput vaporibus replent, eiq; grauitatem inducunt. Minus tamen efficiunt qui exigua copia à cœna cum sale & aceto ingeruntur: inde *ὡς φύμα καὶ τὴν ἀψήτοιον εὐπεπτόλον*, id est, bonâ inge-

ingenii habitudinem ac industriã homini, mens
temque quæ recte & perspicue percipiat atque
intelligat efficere tradunt. Dioscoridi sensuum
etiam acriem excitant: Lienem extenuant, ieci-
nori & lumborum doloribus profunt. Nonnulli
quoque cum oxymelite vomendi gratia propi-
nant, multamque educunt pituitam, & à febre
quotidiana sæpe & quartana liberant. Folia si
parua copia fumantur, coctionem adiuuant, &
ad appetentiam quæ collapsa fuerit, excitandam
accommodata sunt. Plura de raphano Dioscori-
des atque Galenus locis paulo ante citatis, Plin.
lib. 10. cap. 4 Constantinus lib. 12. de agricul. cap.
22. & Simeon Sethi in Syntag.

Quintum, Theriace: Hæc enim tota substantia
sua tam brutis, quam ratione præditis animalibus
contra omne veneni genus auxilio est, neminemque
pollicito frustrari sinit. Siquidem nullum vnquam à
feris, quæ hominem solent interimere, commorsum,
hoc statim epoto antidoto periisse, memoriæ est
proditum. Nullus eadem præsumpta haud multo post
morsu impetrus belluæ veneno eam illam superante,
interiit. In pestifera etiam tunc solum hoc antidotum
malo correptis prodesse adeo hætenus visum
est, vt nullum aliud præsidium tanto malo resistere
fuerit idoneum. Namque pestis, tanquam & ipsa
existat quædam bellua, haud paucos interimit,
verum ciuitates quoque totas depascentis male
conficit. Quippe praua quædam aeris ad corruptionem
prompta mutatio efficitur, & homines, cum
respirationis necessitate periculum euitare nequeant,
ipsum aerem veluti venenum quoddam ad se per os
attrahunt: Theriacen au-

Theriac.

H ; rem

tem in eiusmodi aeris statu presumentes, neutrumquam à malo corripuntur. Quin & correptis iam eadem medetur, aeris inspirati malitiam alterans mutansque, ut quæ corporis temperaturam infici magis prohibeat. Breuiter, totum corpus ita ab iniuriis securum facit, ut nec à deleterio quoquam possit infici. Consimilis fere virtutis est & aliud quoddam antidotum, quod ab eius, cui in frequenti usu fuit, nomine Mithridatium appellatur. In qualitate enim atque efficacia Theriaca proximum est, parumque ab eâ differt, nisi forte quod Theriaca paulo calidior, & contra serpentum venena potentior est. Proditur magnum illum bellatorem Mithridatem hoc antidotum presumentem ob firmam corporis constitutionem ex illo præparatam, non potuisse veneno potest interire. Cum enim bellum aduersus Romanos gerens à Pompeio victus in extremis medicamento veneno sanus mori cogeretur, medicamentum epoto coque copioso ipse quidem non interit: filia autem ob eximium erga patrem amorem, cum eò mortem volentes oppetere, eiusdem medicamento potu subito conciderunt. Deinde cum mortem ille obire statim non posset, veneno propter antidotum presumptum inefficaci, vocato quodam ipsius amico, nomine Bistoco iniunxit ipsum ut iugularet. Atque sic medicamento opus ferro absoluens, mori ipsum violento coegit. Hæc fere Galenus in libro de Theriaca ad Pisonem, capite 2. & 8. & 28. Bege plura apud eundem in libr. de usu Theriaca ad Pamphilianum per totum, & libr. 1. de antidotis, cap. 16. & Auicenn. 64. Tract. 3. cap. 1. & 6. 4. Tract. 2. capite 5.

Sextum, Nutes, nempe iuglandes quas nōnuli etiam regias appellant. Hæ multo sane in vsu sunt. Cum ruta & ficis presumptæ, & à sumpto cibo, lethalibus venenis aduerfantur, nec minus si à veneni haustu comedantur. Largius esitata latos lumbricos pellunt. Cum capra vero, sale & melle, canis hominisque morsui conferunt. Et hoc de aridis cum primis intelligendum est. Alimentum porro quod corpori præbent, exiguum est. Arida viridibus ac humidis peiores habentur: vnguinosiores enim magisq; pingues sunt, itaque facile etiam in bilem transeunt: & quod diutius recondita fuerint, magis tales efficiuntur. Quamobrem oleum etiam ex inueteratis exprimere liceat. Tunc sane concoctu difficiles, & stomacho, præsertim bilioso, inutiles fiunt, atque bilem augent, faucium & capitis dolorem adferunt, tussitentibus inimicæ, oculos lædunt, vertiginem faciunt, idque cum à cibo sumuntur, linguæ *πυροειδὸς* inducunt, & in ore inflammationes & vlcera pariūt. Stomacho meliores fiunt, si cum caricis edantur. Ad vomitiones ieiunis in cibo vtilis. Cæterum quæ virides adhuc sunt atque humidæ, neque adstringentis qualitatibus, neque oleosæ conspicue participes, sed magis quodammodo qualitatis expertes, hæ stomacho minus nocent: dulciores enim sunt, faciliusq; concoquuntur, & multo magis, quando & ipsæ cum caricis manduntur. Humidæ præterea aptæ ad delectationem sunt, sicæ vero minus. Plerique autem ventris subducendi gratia cum garo etiam ipsas præsumunt: in quem vsu virides sunt accommodatiores, vt quæ adstringentis qualitatis minus sint participes, *Quin*

& siccarum quoque, si prius (quod nonnulli faciunt) in aqua fuerint macerata, facultas viridibus est ad similes. Ad hæc viridium nuclei à pellicula mundati atque torrefacti aliquantulum, si à reliquo cibo commandentur, ciborum in corporis distributionem adiuvant. Et sic pater in vniuersum, corporibus sanis nuces virides magis quam siccas convenire. Plura Dioscorides libro 1. cap. 148. Plinius libro 23. cap. 8. Galenus libr. 2. de aliment. facult. cap. 28. & Simeon Sethi in Synagmate.

DE AERE.

CAPVT XIV.

Lucidus ac mundus sit vite habitabilis aer,
Infectus neq. sit, nec olens, fatore cloaca.

Aeris optimi nota.

Hic agitur de prima re non naturali, nempe de Aere, cuius, vt Galenus libr. 9. capite 14. methodend. & in arte medicinali cap. 85. testatur, nulla est euitandi ratio. Nam in aere nos ambiente semper versari, comedereque ac bibere, & vigilare, & dormire est necessarium, & sine eo nec tolli morbus, nec teneri sanitas potest. Hic igitur causa sine qua non obtinet rationem. Quapropter sedulo hoc agendum, vt in ambiente, quoad fieri potest, quam optimo habitemus. Quod, ut recte consequamur, quatuor eius notas hisce versibus expressas diligenter consideremus oportet. Quarum prima quidem est, vt sit lucidus, clarus minimeque crassus, aut nebulosus. Crassus enim & obscurus humores confundit, turbidusq; ad cor descendit: quo fit vt spiritus etiam turbidi ac crassi, tum corpus pigrum ac languidum reddentes, tum animam quoque

contristantes, ex eo producantur. Nihil autem magis viuidum ac iucundum, minusve circa voluntarios motus pigrum reddit hominem, quam si in lucido ac claro versetur aere, aut mane surgat. Secunda, vt sit mundus, hoc est, exquisite syncerus ac purus, nullisq; vaporibus inquinatus. Impurus namq; iuxta qualitatem & naturam illius quod ipsi admiscetur, cordis temperaturam variat atque immutat, quemadmodum id ipsum Haly Rhoboam comment. 16. in lib. 3. Artis medicinalis Galeni offendit. Tertia, ne sit infestus, cuiusmodi esse solet in locis cadauerum non crematorum multitudine refertis, sicut post praelia contingit. Nam hunc pestis fere subsequitur: inspiratus siquidem corporis spiritus inficit. Quarta, ne foetorem habeat cloacæ: sub qua sane comprehenduntur & particulares aeris infectiones omnes, quibus humana natura offenditur, nempe latrinarum, cœni, sterquiliniorum, fouearum, culinarum, locorum in quæ cadauera & ossa mortuorum comportantur, & stagnorum seu paludum, idq; multo quidem magis, si linum insuper aut cannabis in eis putrescit. Quando enim aer huiusmodi sordibus inquinatus per inspirationem trahitur, spiritus inficit, ac maximam cerebro noxam suggerit, viarum spiritus obstructione, facultatis animalis transitum prohibens, & halitu suo caput grauās. Huiusmodi ergo aer omnibus ex æquo atatisque, omniq; temperatura noxius est: sicut è diuerso qui purus omnino est, nulli non a tati est utilis. Hinc non temere Auicenna 2. 1. doct. 2. sum. 1. cap. 2. in hunc prope modum scriptum reliquit: Aer quidem optime temperatus & clarus,

cui

cui nihil profus admistum est alienæ materiæ. quæ tota substantia spiritus temperatura contraria sit, sanitatem non efficit tantum, sed etiam conseruat: contrarius vero effectus producit contrarios. Verum quo prædictorum exactior habeatur notitia, sciendum est, Aerem pro tuenda bona valetudine duobus modis esse necessarium. Primo quidem ob spirituum & caloris innati refrigerationem: deinde vero ob humiditatis excrementi, spiritibus ac calori innato molestiam exhibentis, expulsionem. Quemadmodum enim externum ignem sine aeris euentilatione suffocari atque extinguere videmus: ita etiam de spiritibus & calore innato imaginari oportet. Nisi enim per assiduam inspirationem & transpirationem calor naturalis refrigeretur & quasi ventiletur, necesse est spiritum perire: aere enim indiget nutriente, conseruante, temperante, atque depurante, siue segregante. Nutritio ergo, conseruatio & temperatio caloris innati sunt per aeris attractionem: depuratio per eiusdem expulsionem. Ac priores quidem fiunt asperæ arteriæ dilatatione, quam *πνεύμα* Græci nominant: ea enim aer frigidus attrahitur, qui vitale robur, vnde spiritus quoque animalis gignitur, excitat & recreat. Altera vero eiusdem arteriæ accidit contractione, *συσπνέω* Græci vocant, qua certe quod ex humorum deustione in toro animalis contractum, velut fumidum est excrementum, expellitur. Aer itaque qui sic attrahitur, si foetidus & impurus fuerit, calorem innatum atque spiritus corrumpit. Hinc etiam intelligi potest facillime infici corda venenato aere. Quare pro tuenda bona valetudine eligendus est aer

opti-

optimæ essentiæ, qui nihil vaporis seu halitus alieni in se admistum habeat, neque turbidus aut nebulosus appareat. Qui enim talis existit, humores conturbat, & vt antea etiam dictum est, animam contristat. Sed sit exquisite purus ac liber, qui ex terra plana vel edita ventorum perfratu vndique iustretur: & cui fumi, pulueres & nebulæ admistæ non sint, & qui nec stagni, nec paludis halitu sit infectus, nec ex profundo specu pestilentem auram spiret, qualis circa ^{obis deis} Hierapolin, alibi que in multis terrarum locis visitur: nec ex cloacis, qui urbem aut numerosum exercitum purgent, vitium contraxerit: nec ex animalium, olerum, leguminum, aut prauarum arborum putredine aut fumo coinquinatus sit: nec ob stagnum, vel flumen vicinum nebulosus sit: nec editis vndique montibus in caueo loco, siue valle conclusus vllum recipiat perfratum. Suffocans enim putrisque est, similis ei qui in domibus quibusdam est inclusus, in quibus ob putredinem & perfratum defectum plurimum aceruatur squalor ac fitus. Proinde omni plane ætate noxius est, & vitandus, quemadmodum & quilibet inclusus. Hæc fere Galenus lib. 1. cap. 16. de sanitate tuenda. In pestilente tamen ambientis constitutione ob generalio rem putrefactionem inclusus conuenientior existit: vnde per id tempus domi manere, fenestrasque occludere oportet, ne qua pestilens aer ingrediatur. Quod si cui tamē eas aperire placuerit, curandum imprimis, vt sint versus Orientem aut Septentrionem constituta: idque fiet à Sole iam aliquot horis orto. Calor enim Solis citius irrumpens caliginem atque putredines aeris dissipat, omnemque crassitudinis

tudinem eius attenuat. Ad postremum vero cauendum etiam, ne vel minimum quidem aer in qualitatibus suis tam actiuis quam passiuis, caliditate nimirum, frigiditate, humiditate & siccitate, excedat. Si vero talis loco habitationis nostræ natura defecerit, arte nostra molendum erit, vt qualem esse expedit, præparetur. Id autem qua ratione fieri possit, Galenus libr. 9. Method. meden. cap. 14. & Auicenna 2. 1. doct. 2. Sum. r. cap. 6. 7. 8. & 9. copiose admodum docent.

DE NIMIA VINI POTIONE.

CAPVT XV.

*Si nocturnatibi noceat potatio vini,
Hoc tu mane bibas nerum, & fuerit medicina.*

Præceptum hoc loco de iis traditur, qui mane obpridianum vini potum agrotant, nempe vt tum quoque ipsis paulum vini propinetur. Porro largior vini inuitatio, quæ vltra quam satis est, ac multam in noctem producit, ebrietatem non nunquam, sæpe sitim matutinam, aliquando vero immodicam etiam corporis excalefactionem suscitare solet. Siquidem excalefactionem, maximus error est, id mane repetere: nam perinde hoc esset, ac si ignem igni adderes, oleoq; incensdium restingueres. Si ebrietatem cum nautea quadam, nihil in commodauerit, si etiam paulum eius mane propinetur. Quin Hipp. 2. Epid. in crapula & capitis dolore vinum meracum, vel panem quam calidissimum cum vino meraco edendum suadet: scilicet voluit tum Hippoc. meracum exhiberi, vt ascendentes è crapula vapores ad vias vrinx deriuarentur, vel vt excitato

ex

ex meri pota naturali calore præ copia grauato ac torpidiore reddito crapula ipsa vel per vomitum, vel per secessum solueretur. Sic enim facile vomitus elicietur, ventriculusq; à bile & pituita cæterisque prauis ac vitiosis humoribus, quibus grauatus fuit, exonerabitur, adeoq; crapula cum omni eius noxa discutietur. Vomitum enim prestare iuuamentum, vt stomachus à materiibus humoralibus euacuetur, autor est Auic 4. 1. cap. 13. probatque vomitum bis in mense continuis duobus diebus, ex autoritate Hippocrat. in libro de dixa salubri & in libro de insomniis, nimirum vt secundus dies prioris vomitus reliquias extrudat. Idem 3. 1. doct. 2. capit. 8. non parum molumenti ex eo consecuturum adferit, si quis semel in mense inebrietur: quo videlicet per ebrietatem vomitus excitetur, vt qui maxime ab ægri tudinibus chronicis, hoc est, longis ac malis tueri queat. Sed Rabbi Moses tract. 4. ad Sulranum Babylonix hanc sententiam ceu erroneam, his conuellit verbis: Noces, inquit, ebrietas omnis, & maxime assidua; errauit ergo qui esse putauit vtilem ebrietatem semel in mense. Quin eadem etiam à Gulielmo Placentino libr. 1. capite 8. de curatione morborum, & à Gordo nio particul. 2. Lili, capite 21. & à Valesco libr. 1. Philonii cap. 8. redarguitur, vt quibus præseruari, quam curari melius esse videatur. De vomitu plura infra ca. 87. Si quis ex nocturna vini potatione, propterea quod bibere illud non consueuerit, obladitur, huic & mane, quod adsuescat, idem propinandum est: sic enim fiet, vt ex vini sumptione minorem læsionem sentiat. Nam ab assuetis, vt est apud Hippocratem libro 2. a.

*Diosc. lib. 5.
cap. 7. &
Rhazes libr.
4. cap. 5. ad
Alman.*

phorif. 50. minor fit laſio. Si vero nocturnam vſi
ni potationem mane ſitis excipiat, ea mendoſa
eſt, & curatur quidem ſumptione vini, ſed magis
tamen aqua. Caterum minime ignorandum
hoc loco, ab aſſidua & quotidiana ebrietate ſum-
mopere omnibus tam firmum, quam imbecille
cerebrum habentibus ex æquo cauendum eſſe.
Frequens ſiquidem ebrietas, quemadmodum 3.
1. doct. 2. capite 8. Auicennateſtatur, ſex mor-
borum genera in humanis corporibus excitat.
Primo namque iccoris *Diſſenſus*, hoc eſt, bonum
habitum diſſoluit. Vinum enim immoderatus
ſumptum calorem eius naturalem vel obtundit,
vel reſoluit atq; debilitat, adeo vſ facultatem
mittat ſanguificam, & aquoſas humiditates
ἄδυστα efficietes pro ſanguine generet: vel
hepar ipſum vna cum humoribus eius adurit:
quam ſane tam magna ex parte ſequi ſolet
ἑλεφάντιος, quæ eſt Arabum lepra, vel mania.
Deinde aſſidua fumorum è vino ſublatione bo-
nam etiam cerebri conſtitutionem deſtruit: ca-
lidum quidem phrenitidi aut mania, frigidum
vero epilepſia, lethargo, apopleſia aut caro, A-
rabibus Subeth appellato, obnoxium reddens.
Tertio loco neruorum imbecillitas continua-
tam vini perporationem ſequitur: atque inde ſa-
ne accidit, vt bibacibus & frequenter inebriari
ſolitæ caput, manus, ac reliqua membra prope
omnia tremula efficiantur: idque non tantum in
ſenio, cuius maxime proprium hoc vitium eſt,
ſed in cruda quoque viridiq; ſenectæ. & quando-
que etiam in iuuentute. Quarto, frigida neruis
vitia, nempe conuulſionem ac paralyſin adducit.
Vbi enim immoderatus ſumitur vinum, vt quod
cali

Plinius lib.
14. cap. 22.

Ebrietas
incommoda.

ealidam habeat temperaturam, facillime eos re-
 plere solet. Tals siquidem natura prompte o-
 mnia subintrat, praesertim quum non admodum
 crassam substantiam habuerit. Substantia igitur
 copia vinum neruis hac adfert mala, Galeno
 comment. 5. lib. 5. aphorism. teste. Vinum etiam
 frequenter in ventriculo acescit, vnde non mi-
 nimum laeduntur nerui. Ex defectu praeterea co-
 cctionis vinum saepe conuertitur, vel in crudas
 atque aquosas humiditates, quibus laxati nerui
 resoluuntur, vel in frigidos, crassos & glutinos-
 sos succos, quibus iidem obstructi aut distendun-
 tur aut contrahuntur. Quinto apoplexiam pro-
 creat: pituitoso enim, hoc est, frigido, crasso, len-
 toque humore, quem temporis tractu generat,
 adeo principalissimos cerebri ventriculos vna
 vice & cumulatum replet, vt subito omnes cor-
 poris particulae motu simul ac sensu destituan-
 tur. Sexto vero repentinam saepe mortem adfert.
 Locis enim spirationis vini vel inde generatarum
 humiditatum multitudine vehementer coarctatis
 atque impeditis, ebrius stertendo & dormien-
 do suffocatur. Haec omnia Galenus etiam libro
 tertio de temperamentis, in hunc scribens mo-
 dum confirmat: Vinum, inquit, non semper ani-
 mal calefacit, &que vt nec oleum flammam ac-
 cendit, tametsi aptissimum est ignis nutrimen-
 tum. Imo si imbecillae & exiguae flammae confers-
 tim multum oleum infundas, suffocabis eam, pro-
 fusq; extingues potius, quam augebis. Sic igitur
 & vinum, vbi plus bibitur, quam vt vinci possit, ta-
 tum abest, vt animal calefaciat, vt etiam frigidiora
 vitra signat, quippe apoplexia & paraplegia,
 & qua Graece Caros & comata vocamus & ner-

uorum resolutio, & comitiales morbi, & conuul-
siones, & terani immodicum vini potum comi-
tantur: quorum vnumquodque frigidum est vi-
tium. Hac ille. Quanquam vero à nobis hacten-
us dicta mala vino immoderatus sumpto ac-
cepta ferenda sunt, non parum tamen conferre
existimandum est, si modice bibatur. Auicenna
loco supra citato quinque eius recenset commo-
da. Primo namque calore & subtilitate substan-
tiz, tum conuenienti quoque & occulta proprie-
tate facilem efficit ciborum, quibus permisce-
tur, in omnia membra distributionem. Vnde e-
legantissime ab Hippocrate in libro de alimento,
ἔχημι τῆς τροφῆς hoc est, alimenti vehiculum
nuncupatur. Idque merito sane: neque enim ex ven-
triculo in venas, quæ sunt in hepate multæ & an-
gustæ, succus facile transmitti posset, nisi aliquis
ei tenuis & aquosus humor, tanquam vehiculum
permisceretur. Deinde eadem est ratione phleg-
ma incidit atque resoluit, meatuum obstructions
aperit, adeoque naturam ipsam ad excretionem
ancitat. Tertio flauam bilem per urinam, sudo-
rem, excrementa, & transpirationem insensibi-
lem *ἀήλον αἰόδησιν ἀπὸ πύλου* Græci vocant, ex-
pellit: idque intelligendum maxime de vino te-
nui, subrubeo, siue albo, per naturam debili, vel
abunde diluto. Potentia enim flauam bilem au-
gent potius, quam expellunt: quod insita qua-
dam vi in eam facile commutentur, & hepar vlt-
tra quam satis est calefaciant. Quarto atram bil-
lem, quæ crassa & tardi motus est, per proprios
meatus ab hepate ad splenem, & à splene ad os
ventriculi nullo negotio deducit, eandemque è
corpore tandem vna cum fecibus exigit. Quin et-
iam

iam melancholix noxas substantia, temperamento, & effectibus suis contrariis reprimat ac tollit. Melancholia siquidem tristitiam, timorem, pusillanimitatem & auaritiam: vinum vero latitiam, audaciam, magnanimitatem & liberalitatem parit. Quinto medetur omnibus modis seu speciebus lassitudinis, nisi multa extranea caliditas ipsis coniuncta fuerit. Spiritus enim languidos tantumque non exolutos, abunde reficit & recreat, facultates corroborat, & humiditates musculis, neruis, chordis & iuncturis insidentes aut eximit, aut certe minuit. Adhuc in a refectiua lassitudine, re ita postulante, velociter humectat, praesertim si dilutum fuerit. Praestat praeterea & alia quamplurima commoda: Gale-
no enim teste libro 3. de temperament. capite 3. omnium celerrime nutrit: nam vt adsimiletur, mutationem desiderat minimam. Calorem praeterea & spiritum naturalem corroborat, totum corpus calefacit, cerebrum purgat, intellectum excitat, cor exhilarat, iram mitigat, tristitiam remouet, libidinem incitat, praeterea omnibus aliis potibus concoctionem semierudorum humorum in quavis corporis parte adiuuat, & vt vnico verbo rem totam perstringam, hominem & anima & corpore reddit viriliorem: vnde abstemii, si caetera aequabiliter se habeant, reliquis sunt effeminatioribus.

DE MELIORE VINO,
CAPVT XVI.

Gignit & humores melius vinum meliores,
Si fuerit nigrum, corpus reddit tibi pigrum.
Vinum sit clarumq, vetus, subtile, maturum.

Ac bene dilatum, salians, moderamine sumptum.

Hic docetur inprimis, ex meliore vino meliores humores procreari: neque id sane immerito. Nam quanto præstantior humorum materia fuerit, tanto ex ea etiam meliores humores gigni rationi consentaneum est. Subiungitur deinde, corpus nigri vini potu turbidum ac pigrum reddi, & ne hoc quidem citra rationem. Nam cum reliquis sit crassius ac terrene nature magis particeps, spiritus etiam crassiores inde produci necesse est: Similem enim esse oportet defluxum subiectæ substantiæ, ut locis supra aliquoties citatis Galenus auctor est. Iam vero spiritus crassiores corpus grauant, & ad voluntarios motus perficiendos pigrum reddunt. Tertio loco septem referuntur præcepta de electione vini.

Primum, ut sit clarum; hoc enim, utpote subtile, spiritus etiam claros ac subtiles generat.

Secundum, ut sit vetus. Nouum enim siue rusticum (si cætera consentiant) facilius inebriat, alium subducit, colicos cruciatus generat, & aliqua quædam adfert incommoda, de quibus infra capite 26. Neque ita tamen hoc intelligendum venit, ut nobis admodum vetus eligendum videatur. Tale enim, iuxta Auicennæ sententiam, 3. i. doct. 2. capite 8. inter medicamenta potius, quam potus reponendum est. Maior siquidem ei corporis ad caliditatem & siccitatem alterandi, quam alendi facultas inest. Alimentum enim quod ex ipso corpori hominum accedit, exiguum est: eo quod à facibus & viriditate, quibus permixtum & confusum fuit, iam repurgatum, seque ipso calidius quodammodo effectum sit. Vinum namque, sicuti libro 8. capite 14.

Vinum vs-
qui.

de simpl. medicam. facult. à Galen. scribitur, ex secundo est ordine excalefacientium: sed quod admodum vetus est, ex tertio: sicut mustum, quod vocant, ex primo. Caliditati eius propotione respondet siccitas.

Tertium, vt sit subtile: tale enim spiritus procreat multos atque subtiles: cum è diuerso crassum crassos generet.

Quartum, vt sit maturum, non austerum, siue stypticum. Austerum namque vinum, quemadmodum comment. 8. libr. 3. de victus rat. in morbis acut. Galenus attestatur, excretionem omnes cohibet. Quare lædit ea corpora quibus per vias expurgari est opus: lædit quoque superiora omnia. Sed tamen ipsa adstrictionis ratione omnino inuamentum præstat ægritudinibus intestinorum. Verum huiusmodi adstrictio remouetur, si aqua temperatum fuerit.

Quintum, vt sit dilutum: Vinum enim cum diluitur, hoc est, aqua temperatur, remittit fumositatem suam, atque ob eam rem minus cum caput grauat, tum inebriat. Sed hoc ipsum de vino subtili potissimum intelligendam viderur: nemope crassum si diluas, subtilius ac magis fumosum efficias, vnde citius inebriat. De eo igitur Auicenna intellexisse censendum est. 3. 1. doct. 2. cap. 8. dum inquit: Mixtum velocius inebriat.

Dilutum.

Sextum, vt in fundendo quasi subsiliat: & est vna de boni vini conditionibus, de quibus supra cap. 10. dictum est.

Septimum, vt modice sumatur. Vinum enim modice sumptum acuit ingenium. Excitat enim vini calor inueniendi vim, quæ torpet nunquam in ieiuniis. Est hæc sententia in li-

bro de disciplina Scholarium, qui Seuerino Boethio adscribitur, libr. 2. Vinum, inquit, modice sumptum intellectui videtur conferre acumen: non autem modice sumptum rationem perturbat, intellectum hebetat, memoriam eneruat, obliuionem immittit, errorē infundit, ad ignorantiam perducit. Ex omnibus iam dictis colligitur, pro conseruanda bona valetudine eligendum esse vinum aetate medium, clarum, rubedine nonnulla participans, odoratum, sapore æquale, ita vt non acre sit, nec acutum, neque dulce, nec fumosum, neque crassum, neque subtile nimis, sed ad subtilitatem inclinans, neq; excel. lenter porens, neque plus æquo imbecillum, sed medium: natum in colle aperto, Meridiem spectante, regione inter caliditatem ac frigiditatem temperata. Hæc fere Auicenna loco citato. Porro circa vini vsum pro ætatis ratione tres notanda sunt regula Prima, ne pueris detur vinum in potum: nam perinde hoc esset, ac si ignem igni addas. Quippe quod haustum & humidat nimium & calefacit corpus, tum caput halitu replet ijs, qui humida calidoq; temperamento sunt, quale est eiusmodi puerorum. Atque nec repleri his caput est vtile, nec supra quam par est humidos calidosque fieri: quoniam eo iam caloris humorisq; peruenerunt. vt si paululum vtramuis qualitatem auxeris, iam modum excefferint. Cum autem sit omnis excessus fugiendus, maxime hunc fugere expedit: ex quo non corpori modo, verum etiam animo damnosa accedit. Galenus libro 1. capite 15. de sanitate tuenda. Secunda, vt seni detur, quantum citra dispendium valetudinis ferre queat, hoc est, quantum appetit genuis

*Virgilius 2.
Georg. A-
pertus Bac-
chus amat
colles, &c.*

na ac regularis appetentia. Quemadmodū enim
 ocrae veteres, aridae, & corrugatae oleo, ita cor-
 pora senum vino electo, quale est Bellouacense,
 reficiuntur ac renouantur. Senibus enim, cum
 sanguis & frigidi sint, vnum illud maximum
 commodum ex vino accedit, quod aetatis frigi-
 ditatem ad symmetriam & mediocritatem calo-
 ris reducat, tristitiam & melancholiam, quibus
 abundant, expellat, & soporem quo fere desiti-
 tuuntur, reuocet, obstructions item, quibus ij-
 dem obnoxii sunt, tollat. Sane vinum sicuti pueris *Vinum las*
 alienissimum, ita senibus aptissimum est. *Gas senum.*
 lenus libro 5 de sanitate tuenda. cap. 7. Tertia, vt
 iuuenibus non exhibeatur, nisi temperate. Nam
 vt Galenus inquit libr. 1. de sanitate tuenda. cap.
 15. neq; iam adultis vinum, nisi modice sumptū,
 existimandum est vtile esse; quod videlicet & ad
 iram & ad libidinem præcipites facit, & partem
 animi rationalem hebetem turbidamque red-
 dit. Cæterum his ipsis ad bilis excrementa vel
 mitiganda vel expellenda est sane non inutile:
 corpus corroboret, & ingenium ob subtilium
 & tenuium spirituum copiam exacuit. Plura
 Plato libro, 2. de Legibus, Senec. libro 2. capite
 20. de Ira; & Galenus in libro. Quod animi
 mores corporis temperaturam sequantur, capi-
 te 10.

DE CEREVISIA:

CAPVT XVII.

Non acidum sapiat cereuisia, sit bene clara
 Ex granis sit cocta bonis salu ac veterata.
 Hic quinque traduntur notæ eligendæ cereuisiæ.
 Prima, vt non sit acida: hæc enim ventriculo

I 5 ini

inimica est. Acetum namque quemadmodum comment. 39. libro 3 de viſſ. rat. in morbis acut, Galenus docet, ſuapte natura nervos offendit, idque ſane experimentum teſtatur, & demonſtrat ratio: nempe exangues ſunt, & ideo frigidi facileque ab iis, quæ refrigerant ſimul & tenues habent partes, afficiuntur medicamentis. Læduntur præterea & à reliquis perfrigerantibus omnibus: ſed ſubſtantia aceti, quod tenuium eſt partium, in eorum mergitur profundum, atque in omnes ita irrupit partes, vt ne minimum quidem ex eis illæſum maneat. Sic igitur acetum veruoſas offendit partes. Venterculus autem neruoſus eſt. Ergo &c.

Secunda, vt ſit clara: turbida enim impinguat quidem, ſed vrinarum meatus obſtruit, atque ob id calculoſis plurimum nocet, ſtutus gignit, difficilem atque breuem ſpirationem efficit, & pituitam auget.

Tertia, vt ſit cocta ex bonis, ac validis. & minime corruptis granis, nempe ex optimo hordeo, tritico, vel auena: quanto enim grana meliora fuerint, tanto & meliorem inde humorem gigni par eſt.

Quarta, vt ſit bene ac perfecte cocta. Hæc enim melius concoquitur, & nature conuenientior exiit: Male vero cocta ventris inflationes, tormina, & colicos cruciatus generat.

Quinta, vt ſit vetus & à ſecibus repurgata. Recens enim præterquam quod iſdem malis, quibus male cocta, obnoxia eſt, ſtranguriam etiam facit, Plura infra cap. 46.

BONA VALETVDINE. 139
DE VSV CEREVISIÆ.
CAPVT XIIX.

De qua potetur stomachus non inde grauetur.

Hic vnicum de Cereuisiæ vfu præceptum traditur, nempe vt modice sumatur, neque ea stomachus prægrauetur, vel ebrietas concilietur. Ebrietas enim ex cereuisia, quam vino, deterior est, & diutius perdurat, quod crassior, concoctaque difficilior sit, quam vinum. Fumi namq; crassiores inde ad caput eleuantur, quam ex vino: quare tardius etiam discutiantur. Ex quo sane loco sequitur etiam, in principio prandii vel cenæ potum à cereuisia vtilius, quam à vino inchoari. Ventriculus enim ante cibi sumptionem vacuus & nutrimenti indigens è proximis haud dubie visceribus attrahit. Illa vero, vt copiose admodum lib. 3. de facul. nat. cap. 13. Galen. docet, nihil præter superfuitates & excrementa retribuisse certum est: quo fit, vt superfuitatibus iam atque excrementis abundet. Quæ certe potissima causa est, cur in maxima fame Medici consulant, vt ante cibi sumptionem vomitus eliciatur: quo nimirum superfuitates illæ à ventriculo attractæ euacuentur prius, minimeq; cum $\chi\lambda\omega$ misceantur. Si igitur in principio mensæ biberetur vinum, quo natura præcipue delectatur, quodque auidissime ab ea, quæ visceribus inest, trahendi vi rapitur: superfuitates à ventriculo attractæ vna cum vino in omnia statim corporis membra, non sine sanitatis dispendio distraherentur. Atque ob hæc fortassis Ioannes Matthæus de Grad. consilio 90. non in principio solum mensæ, sed in maxima quoque siti, & postquam

quamlibet actionem fortem ac vehementem à vino abstinendum cenfet: quippe quod ita sumptum inconcoctum adhuc ac crudum ad nervos facile penetret, atque inibi in acetum commutetur. Cereuisia vero, utpote crassior & ad cōcoctionem pertinacior, non tam auide rapitur: quare ab ea potus in principio prandii vel cœnæ vtilius inchoatur. Cereuisia humores etiam orificio stomachi insidentes abluit, & sitim, quæ ex nimia vini potatione timetur, præterea quamlibet aliã tuendosam, coerces ac reprimat.

QVÆ VICTVS RATIO QVO-
libet anni tempore sit vtilis.
CAPVT XIX.

Temporibus verò, modicum prandere iuberis:
*Sed calor astatu dapibus nocet immoderatus,
Autumni fructus caueas, ne sint tibi luctus,
De mensa sume quantum vis, tempore Brumæ.*

Hic pro singulis anni temporibus conueniens instituitur victus ratio. Et primo quidem de Vere agitur. Verno siquidem tempore modice prandendum est, id est, paulum cibo demendum, adiciendumque potioni, Cornelio Celso libro 1. cap. 3. & Auicenna 2. 1. doct. 2. capite 6. testibus. Hyeme enim ob temporis gulositatem, exercitii paruitatem & resolutionis prohibitionem, humores crudi, maximeque phlegmatici, ex temporis proportionem generati in interioribus corporis, ob ambientis aeris frigiditatem, siue *in ætate* adunantur. Ver autem superueniens illos eliquat, & per totum corpus diffundit. Quare natura per id tempus plurimum circa illorum concoctionem occupata est. Si itaque in

Vere

Vere magna daretur cibi copia, natura impedita prædictorum humorum concoctione diuerteretur, utpote humoribus & magna ciborum copia plus æquo granata: unde relictæ in corpore humores crudi & inconcocti facile in membrum aliquod decumbentes, ægritudinem inducerent. Quare summo opere cauendum est, ut id temporis cibo non nihil dematur. Ciborum enim diminutio ab ægritudinibus Veris maxime præseruat, Auicenna ibidem teste. Et hoc quidem de adulto & extremo Vere intelligendum. Nonnum enim hyemi adsimulatur, unde & hyemis ritu per id tempus cibus administrandus est. Intelligendum item de corpore crudis & phlegmaticis humoribus refertur. Corporum namque in humoribus temperato, cibus iuxta caloris innati atque eius quæ à corpore fit resolutionis, proportionem exhibendus est: ablati enim causa est diminutionis cibi. Vnde Hippocrates libro 1. aphor. 17. Ventres hyeme & vere natura calidissimi sunt, & somni longissimi: quare per ea tempora alimenta copiosiora sunt exhibenda. Etenim tunc calor innatus plurimus est, unde & pluribus egent alimentis.

Secundo, de æstate: nempe quod immoderata cibi sumptio æstate noceat. Siquidem virtus concoctrix tunc debilis existit. Calor enim innatus, qui omnium operum naturalium causa est, propter extrinsecus circumstantis caloris excessum, ad sibi affinem extra protenditur atque ita contingit dissolui ac dissipari eius substantiam: ob hoc igitur debilior redditur quam ut multum cibum conficere queat, Galeno comment. 15. libro 1. aph. teste. Vbi minime tamen

Æstatis est.
bui.
leno

lento prætereundam est, ob maximam humiditatem corporis tam substantialium, quam nutrimentalium, quæ per astatem fieri solet distillationem, plurimum quidem ac crassius alimentum exhibendum esse, si virtus concoctioni sufficeret. Verum cum vno eodemque tempore multum conficere non sufficiat, parum de eo ac sæpius exhibendum est. Id quod comment. 17. libr. 1. aphor. Galenus his significauit verbis: *Æstiuo quidem tempore, quantum ad temporis rationem attinet, sæpius pauca danda sunt, quoniam & pluri egent adiectione, ut qui sunt dissoluti, & visres habeant imbecilles.* Idem Cornelius Celsus lib. 1. ca. 3. sic scribens confirmat: *Æstare ut sæpius cibo vtendum, sic exiguus est. Quamquam vero cibo non nihil per astatem demendum est, potioni tamen adificendum videtur. Maxima siquidem tum fit distillatio & exsiccatio corporis & calor humidum longe exuperat, vnde maior etiam sitis exoritur. Elixis itaque frigidis que cibis, ac potione tum multa, tum diluta vtendum. Vinum vero purum ac vinosum, ut quod facile inflammetur, & violento astu vehementem calorem incendat, vitandum.*

*Tertio, de Autumno: ut scilicet in eo à pomis ac cæteris autumnalibus fructibus, nimirum uuis, persicis, ficibus, & similibus abstineatur, vel parce saltem de ipsis assumatur: ob ebullitionem enim quam in corpore & humoribus faciunt, sanguinem nimis fluidum, & putrefactioni accommodum generant, idque maxime in ventriculo impuro, & corporibus *καροχύμοις*, qualia per Autumnum sæpius occurrunt, quæ ob id etiam malis corripiuntur agitudinibus, cuius*

Inmodi habentur in primis variolæ, morbilli, &
 pestilentia. Quod palam etiam Paulus Ægine-
 ta libro 1. capite 53. ita scribens attestatur. Poma
 in Autumno affatim assumere noxium est, vt
 quæ non copia tantum obsint, verum etiam vi-
 riosos procreent humores & inflationes. Ete-
 nim præstantissima, nempe ficus & vuz, flatus
 paruat, corrumpuntq; cibos, nisi ante alios præ-
 sumantur: ita vero neque inflant, neque corrup-
 punt. Cæterum quo exactior victus ratio per Au-
 tumnum habeatur, vnice hoc omnibus qui sani-
 tatis tuendæ curam susceperint, cauendum est,
 quemadmodum lib. 4. ad Almanfo. cap. 26. Rha-
 zes præcipit, ne famem vel sitim patiantur, vel
 cibo vna hora repleantur, vel aqua. Vinum autem
 bibendum est paulo liberius, non tamen immo-
 dice, ceu in ætate, dilutum: nempe vt corpus hu-
 meæt, & calorem reprimat. Quod enim aqua
 immodice temperatum est, calorem obtundit,
 inflationes, ac inde colicos cruciatus procreat:
 Minus etiam eius quam per ætatem sumendum
 est. Siquidem natura tunc imbecillior existit,
 quam vt magnam vini copiam cõcoquere queat.
 Sunt apud Galenum in libro de cibis boni &
 mali succi, cap. 3. pulcherrima quædam ac vtilis-
 sima de horæis fructibus præcepta: quem sane
 locum, quia valde eruditus est, hic integrum
 subiiicere placuit. Pater meus, inquit, geometrix,
 architectonix, astronomix, arithmetix, logisti-
 ces studiis plurimum valuit: maximeque omni-
 bus, quibus erat notus, ob ipsius iustitiam, mo-
 destiam, bonitatem, vt quibus ex Philosophis,
 admirationi fuit. Is cum puer ipse adhuc essem,
 eam mihi victus rationem instituit, vt nullis per
 id

Orbaslib.

I cap. 10. ad

Eunapium.

id tempus obnoxius morbis vixerim. Vbi vero adolescentiam sum ingressus, ille in agrum rusticam studiosus concessit, ego vero doctrinae studiis ardentius, quam ceteri condiscipuli die noctuque operam dabam. Sed cum per totum id tempus, quod *ὀρθότροπος* vocant, horæis, hoc est, temporariis vel fugacibus fructibus una cum æqualibus meis vberius usus essem, adueniente autumno acuto morbo correptus sum, venamque incidere opus fuit. Cum ergo in urbem pater reuerteterur, ad me obiurgandum se conuertit, eiusque generis victus admonuit, quo eodem suadente, usus antea fueram, utque ab illo in posterum minime discederem: vitaremque sodalium incontinentiam consuetudinem præcepit. Tum sequenti etiam anno operam curamque adhibuit, ut sobrie viderem, atque horæos fructus cum moderatione gustarem. Atque ita in eo anno, qui erat ætatis meæ vndeicesimus, incolumis vixi. Sed cum altero deinde anno pater excessisset è vita, ipseque una cum eiusdem ætatis amicis operæ fructus ad satietatem sumerem, in ægritudinem superiori consimilem incidi, ut tunc quoque sanguinis missione opus esset. Deinde vero vel singulis annis, vel alternis nonnunquam ad octauum vsque & vicesimum annum morbo aliquo laborabam. Cumque tunc temporis periculum esset, ne ea pars mihi, qua iecur septo transuerso annexum est, adscellu corripeteretur, ab esu horæorum omnium mihi penitus abstinendum proposui, exceptis ficibus vuisque omnino maturis, quas neque intemperanter, ut antea, sed cum moderatione, sumebam. Quam sane victus rationem, cum quidam ex sodali-

alibus natu me duob. annis maior comprobaret, curā ambo adhibuimus, vt exerceceremur, cruditatesque omnino vitaremus, ob idque ad hęc vsque diem multos iam annos incolumes viximus. Reliqui quoque ex amicis, qui me hortāte exercitatione vsi sunt, moderateq; cibum sumptērunt, recte omnes semper valuerunt: sed alii quidē à quinto iam & viceſimo, alii ab aliquanto paucioribus annis, vt cuiq; scilicet persuasum fuit, horas fructus, cibosq; alios mali succi vitari oportere Hęc ille.

Hyemis cibi.

Quarta de hyeme: Hyberno siquidem tempore, Auicenna 2. 1. dōct. 2 cap. 6 recte, quantum volumus, hoc est, plus quam ceteris temporibus eodē dum est. Quod Galeni etiam testimonio confirmatur, qui comment 17. lib. 1. aphor. in hunc scribit modum: Hyberno tempore multa quidē danda sunt propter robur virium, sed raro, quia non valde multa indigent adiectione laborantes, vt quibus non multa fiat euacuatio. Et ratio quidem est, quia calor innatus hyeme intensior est, tum quia vnitus, tum quia corroboratus, *διὰ τὴν ἀντικείμενην*, id est, iuxta positionem sui contrarii, nempe aeris frigidi corpora ambientis. De qua plura Aristoteles libro 1. capite 12. *μετεωρολογικῶν*. Sed hoc veritatem habet in robustis & corpulentis, non autem in raris & debilibus. In his enim intensum hybernū frigus non modo non corroborat calorem innatum, sed magis debilitat. Quod vero hyberno tempore calor plurimus sit, innuit Hippocrates aphor. 15. lib. 1. Ventres hyeme & vere natura calidissimi sunt, & somni longissimi: quare per ea tempora alimenta copiosiora sunt exhibenda. Etenim tunc calor

K ianna

innatus plurimus est, unde & pluribus egent alimentis. Quæ quidem & crassiora & concoctum difficiliora exhibere licet, eo quod calor intensior sit. Vino autem vtendum est tum meraciorre, tum rubicundiorre. Quanquam vero in hyeme, ob robur caloris innati & fortitudinem virtutis concoctioris, cibi crassiores ac densiores conueniunt: quia tamen tunc temporis ob phlegmatis abundantiam corpora facillime replentur & obstruuntur, & parua sit à continente resolutio, tutius est vti cibis inter solidum & rarum mediis: qualis est caro hædina, vitulina, veruecina, luciorum, percarum & cancrorum. Crassioribus vero, vt bouina, ceruina, porcina, concharum, ostreorum, carpionum, & similibus abstinendum, aut certe cum moderatione vtendum: adhibitis semper rebus aperitiuis & diureticis, nimirum petroselino, nasturtio, apio, & exercitio forti. Caterum circa victus rationem pro singulis anni temporibus conuenientem hoc etiam notandum venit: Quod autumno quidem melancholicis cibis ac siccantibus abstinere oporteat, hyeme vero eis vti, quemadmodum sane æstate humectantibus & refrigerantibus: Vere autem, quod medijs sit temperamenti, mediæ facultatis cibos edere, quemadmodum lib. 1. cap. 25. de alimentis, facult. Galenus attestatur.

DE PRAVO POTU
corrigeno.

CAPVT XX.

S Aluta cum ruta, faciunt tibi pocula tuta,
Aude res a floram, mimumm, q, potenter amorem,
Duo traduntur hoc loco prauis potus remedia.

P. 16

Primum, Salvia: cuius folia potibus immer- *Salvia*
sa vitia eorum proprietate quadam tollunt Pec-
culiare præterea habent gratiam. roborandæ
cerebrum ac nervos: iis vero roboratis, malis
fumis ex pravo potu procedentibus melius re-
sistitur.

Secundum, Ruta: Huius namque folia integra *Ruta*
ac citra contritionem ullam potioni imposita, au-
xilarem vim contra perniciem potus præstant.
Etenim caliditate & proprietate sua potus vitia
emendant. De Ruta quomodo aduersus venena
conferat, satis dictum est supra cap. 13.

Additur in posteriore versu, quod flos rosæ
superioribus adiunctus non modo dictam illa-
rum vim augeat, sed Veneris insuper appetitum
cohibeat atq; tollat. Quod sane de rosæ potissis-
imum intelligendum est, quæ puniceo colore ru-
bent: hæ namq; fragrantia ac styptico suo sapore
potus nocumentum remouent.

DE NAVSEA MARINA.

CAPVT XXI.

Nausea non poterit hac quem vexare, marinam
Vndam cum vino mixtam qui semperit ante.

Cum plerisque necessitas incidat nauigio per
mare proficiscendi, hic etiam remedia quadam *Gala. com-
ment 14.
libro 4, a-
pher.*
aduersus nauseas & vomitiones, quibus premi-
solent, qui nauium insueti primum iam nauiga-
re incipiunt, enumerare placuit. Nempe, si diui-
tes illi fuerint, vt per dies aliquot antequam na-
uem conscendant, vinum suum aqua marina tem-
perent: si pauperes, aquam marinam absque mi-
stione bibant. Sic enim fiet, vt nauseas citra vl-
lum negocium euitent. Nam vinum, & præcipue

K 2 aquor